

PREDGOVOR

Tema magistarskog rada “**Oblikovanje savremene skulpture bazirane na simboli i tradiciji koja se definisala kroz vrijeme – štit, knjiga, nakit**”, za mene je bila veoma inspirativna, jer sam je, radeći na njoj sa puno ljubavi, doživjela kao svojevrsno putovanje kroz vrijeme na krilima kulta prošlosti.

Od bezbroj predmeta koji su opšte prihvaćeni simboli vjere, sreće, zla, dugovječnosti, ljubavi, autoriteta, bogatstva, plodnosti, itd., **štit, knjiga i nakit** bili su i tokom studija najčešće teme mojih skulptura.

- **ŠTIT** – kao predmet izvađen iz svog konteksta, stvara alegoriju i predstavlja zaštitu intelektualne misli, ideje, mudrosti i umjetnosti.
- **KNJIGA** – rukopisna, štampana, koja je kroz istoriju imala snažan uticaj na kulturu, nauku i razvoj čovječanstva.
- **NAKIT** – kao svjedočanstvo da su ljudi oduvijek voljeli ukrase, koji čuva iskustva i nasljeđe prohujalih vremena. Pošto se dugo vremena nakit izrađivao uglavnom ručno, on svjedoči i o uticaju epoha na narodnu umjetnost.

U radu sam se osvrnula i na prisustvo navedenih predmeta-simbola kroz različite kulturne slojeve na prostoru Crne Gore, a fotografije mojih skulptura na navedene teme pokazuju kako su se iz moje svijesti o značaju tradicije rodila i autentična djela sa novim značenjem.

SAŽETAK RADA

Obrazloženje naziva rada

U predmetima - simbolima koji su tema magistarskog rada: ŠTIT, KNJIGA i NAKIT, čini mi se da svako može prepoznati dio sebe.

Predmet istraživanja

Kao rezultat dugotrajnog istraživanja, u radu sam dala prikaz navedenih predmeta-simbola kroz različite istorijske epohe, civilizacije i mitologije, tako da oni asociraju na nešto mnogo šire i kompleksnije od upotrebnih predmeta.

Hipoteza sa obrazloženjem

Svaki predmet - simbol u ovom radu značajan je – kako zbog materijala od kojih su izrađeni, tako i zbog likovnog izraza i skulpturalnog rješenja.

Svrha i cilj istraživanja

Baveći se ovom temom, nastojala sam da pokažem splet različitih, a opet sličnih stanja između radova kroz razne epohe koristeći se prepoznatljivim likovnim elementima kako bih priču održala u kontinuitetu.

Metode koje će se primijeniti

U mojoj interpretaciji odabranih predmeta-simbola, osjeća se svijest o njihovoj tradiciji i smislu koji će doprinijeti da oni dobiju novo značenje kroz kompoziciju umjetničkih djela.

ABSTRACT

Explanation of the title

In the objects – symbols which are the subject of master's thesis: SHIELD, BOOK, and JEWELLRY, it seems to me that everybody can recognize oneself.

Research topics

Resulting from an extensive research work, this thesis presents an overview of the objects – symbols as they developed across periods of time, civilizations and mythologies, suggesting something much wider and more complex than mere usable objects.

Hypothesis and exposition

Each object – symbol in this work is significant – also because of materials from which they are made, as well also by the visual expression and sculptural decision.

Scope and aim of the research

In dealing with this subject matter, it has been my aim to display a combination of different, yet similar relations among the works presented across various periods, using recognizable artistic elements in order to maintain the continuity of the story.

Methodologies

My interpretation of the selected objects – symbols reflects the consciousness of their tradition and the sense that points to their new meanings expressed through the composition of the works of art.

Sadržaj

1. Uvod	5
2. Što je umjetnost	6
3. Što je simbol	10
4. Praistorijsko oruđe	12
5. Predmeti kao simboli	16
6. Štit	16
7. Knjiga	23
7.1 Iz istorije knjige	23
7.2 Stvaranje značenja	31
7.3 Knjiga u sredjem vijeku	32
7.4 Knjiga u Crnoj Gori	34
7.5 Osvrt na ulogu knjige uopšte	37
8 Nakit	39
8.1 Prsten	44
8.2 Igla	47
8.3 Čipka	48
8.4 Umjetnički nakit	49
8.5 Kritika dragocjenosti	51
8.6 Osvrt na ulogu nakita	52
9 Zaključak	62
10 Literatura	63

1. UVOD

Umjetnost je specifičan podijum, izložen u svom uobličenju sa cjelovitim rješenjem, koje je naša djelatnost, naš pogled na realnost, odraz našeg duha. Naša želja da to prenesemo na druge i da naš umjetnički izraz učinimo prepoznatljivim, su stimulans za doradu ideje i njeno oblikovanje, a koliko će to biti uspješno zavisi od reakcije posmatrača.

U umjetničkim radovima, koji su dio ove teme, svako može prepoznati intimni doživljaj njihovog upotrebnog značenja.

2. ŠTO JE UMJETNOST

Jedna od definicija pojma umjetnosti polazi od činjenice da je to djelatnost stvaraoca kojom želi da stimuliše ljudska čula, um i duhovnu nadgradnju. Umjetnost je, dakle proizvod ljudskog stvaralaštva kojom želi da pridobije naklonost drugih ljudi. Naravno, tu naklonost jača i omasovljuje kvalitet ponudjenog umjetničkog djela.

Pojam umjetnosti je širokog značenja. Jasno je da je slikarstvo čista umjetnost, ali tu je i privilegija stvaranja ili davanju umjetničkog epiteta predmetima koji nas okružuju. Uzmimo, npr. šolju ili čašu i vidjećemo da one, moderno dizajnirane posjeduju elemente umjetnosti, jer su to radovi metaforično zaokruženi kroz inspiraciju nadarene ličnosti, odnosno umjetnikovog raspoloženja koje im je dalo pečat slobode duha i kvaliteta, koji ga svrstava u red priznatog umjetničkog djela.¹

Maja Čakalović, "Štit", metal, 50 x 70 cm

Moramo uvijek razmišljati o posljedicama izvlačenja segmenta iz cjeline umjetničkog rada, koji nam odgovara, kao i o zaštiti umjetničke misli i pečata umjetnikove individualnosti.

Umjetnost, odnosno umjetnički rad, je rezultat jedne ličnosti, jedne stvaralačke volje. Umjetnik je taj kojina svoj način stvara djela i od predmeta i motiva oko njega uzima ono što se nameće njegovoj imaginaciji.

¹ Wikipedija, *slobodna enciklopedija*, Umjetnost

Kvalitet umjetničkog djela nosi priznatu stvaralačku energiju i količinu stimulacije koju izaziva kod posmatrača, ali i stručnog poznavaoca umjetničkih radova.

Maja Čakalović, "Štit", kombinovana tehnika, R= 60 cm, V= 4 cm

Danas je lako govoriti o velikim ostvarenjima umjetnika prošlih vremena, jer se ono analizira poznavanjem ukupnog umjetničkog izraza.

Stvaralački proces je usko povezan sa društvenim, ekonomskim i kulturnim previranjima jer utiče na um stvaraoca saznanjima koja sužavaju individualnost.

Dakle, svako djelo je postavljeno na svoje mjesto i svako ponaosob izaziva različita reagovanja ili ocjene.

Dobro djelo traži dobre poznavaoce i dijalog, suprostavljanja, odbrane ideja, neslaganja ili negiranja, a meritorna ocjena je uvijek dobrodošla. Ona može stvaraocu da otvori oči, da raščisti sa dilemama koje ga sputavaju ili, pak, da ojača ubjeđenje da ne odstupa od izabranog koncepta. To je umjetnička podsvijest koja živi od početnog uzimanja glijeta i prve stvorene brazde na drvetu ili nekom drugom predmetu.

Milan Kundera, češki književnik, u romanu “Život je drugdje”, koji je izvanredan portret umjetnika u mladosti, saopštava pjesniku: ”Je li fantastična ideja koju umjetnik stvori ili ugradi u djelo, došla kao posljedica razmišljanja? Nije! Došla je slučajno, iznenada, neočekivano. Tvorac te vizije nije umjetnik sam, nego neko u njemu. Taj neko koji stvara djelo, jeste ona moćna bujica podsvijesti, koja struji kroz svakog čovjeka. To što je ta struja, u kojoj je svako ravan svakom, izabrala za svoj instrument nije nikakva autorska zasluga. Postoji neka tajanstvena žila koja je odabrala upravo autorsku ruku, da sve to stvori. Umjetnik se pritom mora dičiti nečim većim od zasluge. Mora se dičiti time što je on izabran da stvori određeno djelo”.²

Maja Čakalović, “Knjiga”, kombinovana tehnika, 37 x 24 x 7,5 cm

Ljudski um ima nepredvidljive krajnosti. On upozorava, opterećuje, jači je od nagona suprotstavljanja. Ljudski um u kojem se “krčka” djelo, svom snagom razotkriva stvaraoaca. To i jeste odjek stvarnosti, životnih etapa koje su donosile ratove, krv i mržnju. Shodno tome, nešto može biti procijenjeno kao umjetnost.

Često se pitamo što je, zapravo, umjetnost i da li je njena prepoznatljivost najkraća definicija tog stvaralačkog vida.

Prema nekim tumačenjima umjetničko djelo može biti ili je, pak, čista umjetnost. Ona posjeduje prostor, sažetu misao, razumljivost, prepoznatljivu ili nejasnu, i nedokučivu za šire mase. Naravno, zavisno od umjetničkog nadahnuća, razmišljanja i previranja.

Danas autorstvo postavlja nove domete, visoke standarde kreacija, te su i eksterijeri, a osobito enterijeri, rezultat svestrane umjetničke inovativnosti arhitekata.

² Milan Kundera, *Život je drugdje*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1987., strana 101.

Dakle, umjetnost se pojavljuje i u ulozi funkcionalne vrijednosti, onoliko koliko autorstvo dostiže nivoa koji zanatstvo oblikuje u ljudsku kreaciju.

Idejama koje dosežu naslućene mogućnost, danas je inspiracija velika ljudska sloboda i neslućena mogućnost izražavanja.

Maja Čakalović, "Prsteni", kombinovana tehnika

3. ŠTO JE SIMBOL

Simboli su uvijek privlačili posebnu pažnju. Riječ simbol upotrebljava se u različitim značenjima.

Simbol može biti slika, objekat ili, možda, neka druga prezentacija koncepta, ideje ili apstrakcije, odnosno sve ono što može doći umjesto nečeg drugog, a da bude što prepoznatljivije reprezentovan.

Na osnovu leksičkih definicija, simbol predstavlja znak po kojem možemo nešto da prepoznamo ili naslutimo. Riječ simbol je grčkog porijekla.³

Simbol je opšteprihvaćeni mehanizam komunikacije kojeg koriste samo ljudi.

- Krug je univerzalni simbol koji u sebi objedinjuje pojmove poput cjelovitost, beskonačnost, Sunce, itd.

- Krst je, vjerovatno, jedan od najpopularnijih vjerskih simbola u svijetu.

- Srce simbolizuje ljubav, ali je, takođe, povezano sa drugim emocijama.

Izrada predmeta-simbola u prošlosti (oruđe i oružje, nakit, odjeća, posuđe, pokućstvo itd.). kada su postojale samo specijalizovane privatne radnje, odvijala se ručno pa su bili specifični i originalni.

“Na prostoru Crne Gore ukrštale su se razne civilizacije, i nastajali različiti kulturni slojevi, sa naročitim doprinosima tri velike ekumenske religije – pravoslavlja, katolicizma i islama o čemu na određeni način svjedoče i predmeti – kao simboli iz raznih perioda.”⁴

“Otkako postoji, Cetinje je samo po sebi jedinstven muzej sa ogromnim muzejskim blagom koje ilustruje istoriju crnogorske države i kulturno stvaralaštvo naroda koji je živio na ovim prostorima.”⁵

Sve što je u vezi sa Crnom Gorom sadržano je u predmetima izloženim u muzejima, vjerskim hramovima i kulturnim institucijama smještenim na Cetinju, zato je Cetinje kulturni centar i Prijestonica Crne Gore.

³<https://bs.wikipedia.org/wiki/Simbol>

⁴Čedomir Drašković, *Crna Gora između prošlosti i budućnosti*, Cetinje, Centralna narodna biblioteka “Đurđe Crnojević”, 2004, strane 196–197.

⁵Pavle Mijović, *Ozloglašeno nasljeđe*, Cetinje, Obod, 1971, strana 178.

Jedan od simbola kojim su Crnogorci voljeli da se kite su razna odlikovanja.

Odlikovanja su stara koliko i čovječanstvo, čemu je doprinijela iskonska čovjekova potreba za isticanjem. U početku su to bili simboli lovačkog plijena (zubi, kandže, perje, krzno), a služili su za isticanje snage i moći.

Odlikovanja su uvedena u sve evropske države u prošlom vijeku. Dodjeljivala su se različitim povodima i za razne zasluge, u početku vojne, a kasnije i civilne. Zavisno od ranga, tj. namjene, razlikovali su se oblici, motivi, stilske karakteristike, materijali od kojih su napravljeni itd.

Ordeni orijentalnih zemalja tipološki su se razlikovali od evropskih. Odlikovanja se dijele na ordene, medalje i spomenice, a postoji nekoliko stepena u njihovom rangiranju.

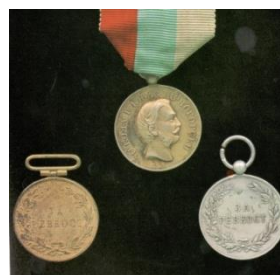
FOTOGRAFIJE ODLIKOVANJA

Medalja za hrabrost, 1841.

Orden Danila I, 1853.

Medalja za revnost, 1895.

(Fotografije iz knjige: Milan Jovičević, Crnogorska odlikovanja, strane 20, 30, 47)

Prvo crnogorsko odlikovanje, srebrnu Medalju za hrabrost, osnovao je vladika Petar II Petrović Njegoš, 1841. godine, i dodjeljivana je za vojničke vrline.

Knjaz Danilo je osnivač prvog crnogorskog ordena 1853. godine (Orden Danilovog reda), a knjaz Nikola je ustanovio prvo crnogorsko odlikovanje za civilne zasluge – Medalju za revnost, 1895. godine.

Prvi podaci o dodjeljivanju stranih odlikovanja u Crnoj Gori datiraju još iz sredine XVII vijeka.

Rađeni su uglavnom u najpoznatijim medaljerskim i juvelirskim radionicama širom svijeta. Ova vrsta simbola ima višestruko značenje u kulturno-istorijskom nasljeđu Crne Gore.

“Simboli su često korišćeni od strane ljudi da promijene svijet još od vremena prije nego što je istorija čovječanstva mogla biti zabilježena i ostavljati ih u neznanju. Mnogi od njih imaju čudnu i misterioznu istoriju i datiraju vjekovima unazad. Neki su nekada bili simboli za dobro

*koji su vremenom preinačeni da predstavljaju zlo, dok drugi posjeduju skrivene tajne u svom dizajnu. Jedna stvar je sigurna, simboli će nastaviti da utiču na umove”.*⁶

4. PRAISTORIJSKO ORUĐE

Gledajući predmete kao simbole često se pitamo da li su oni umjetnička djela ili oruđe i alat kojima su izrađivani drugi predmeti.

Najstariji čovjekovi preci bili su u početku sakupljači hrane. Osnovni izvor prehrane bili su im plodovi raznih biljaka koje su brali ili prikupljali na tlu. Oko dva miliona godina prije Hrista, praljudi su počeli loviti male životinje, pri čemu su koristili prva pomagala. Kao prvo oružje koristili su odlomljenu granu drveta i neobrađene komade kamena, a u kasnijim razdobljima oblutke koje su, poluobrađene, pronalazili u dolinama rijeka.

Klimatske promjene i teži uslovi života u travnatim područjima natjerali su tadašnje praljude da započnu izrađivati prva primitivna oruđa od obrađenog kamena.

U praistorijskom periodu najznačajnije oruđe i oružje su cjepači, strugači, dlijeta, šiljci, probojci, ručni klinovi, sječiva, strelice, sjekire, harpuni, komandne palice, i dr.

Cjepač je najprimitivnije oruđe tog doba. Sječivo je dobijeno jednostranim ili dvostranim okresivanjem jednog kraja oblutka. Javlja prvo u istočnoj Africi a kasnije u sjevernoj Evropi i centralnoj i jugoistočnoj Aziji.

Strugači se dijele prema izgledu sječiva na pljosnate i debele sječivima, a zavisno od oblika radne ivice na lučne, šiljate, njuškaste, ramenaste, noktaste i kružne.

Dlijeta se vezuju za početke gornjeg paleolita i mlađeg perioda. Šiljak je mukotrpnim tesanjem dobijao obrise oštrog, pogodnog za lov a i za svakodnevnu upotrebu.

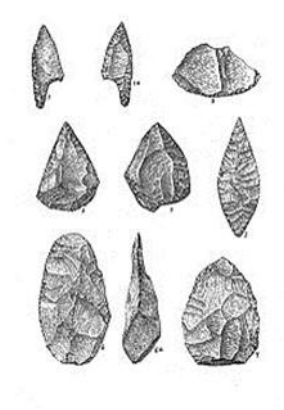
⁶ Bojana Migrić, *Zanimljivosti*, <https://beleske.com/10-najpoznatijih-simbola-i-njihovo-znacenje/>

Šiljak je karakteristično oruđe za stariji paleolit i tipičan za industrije južne Francuske. Tokom gornjeg paleolita javlja se veliki broj različitih šiljaka od kosti, roga jelena, slonovače itd., a tokom vremena se javljaju i drugi oblici.⁷

Bifacijalni artefakt–ručno oruđe

Dlijeta su zahvalna za doradu, za upotrebu u bilo kojoj tehnici i u raznim stvaralačkim spojevima.

Kameno oruđe sa teritorije Crne Gore, oko 2.500. godine pr. n. Ere

⁷<https://sr.wikipedia.org/sr>, Preistorijsko oruđe i oružje

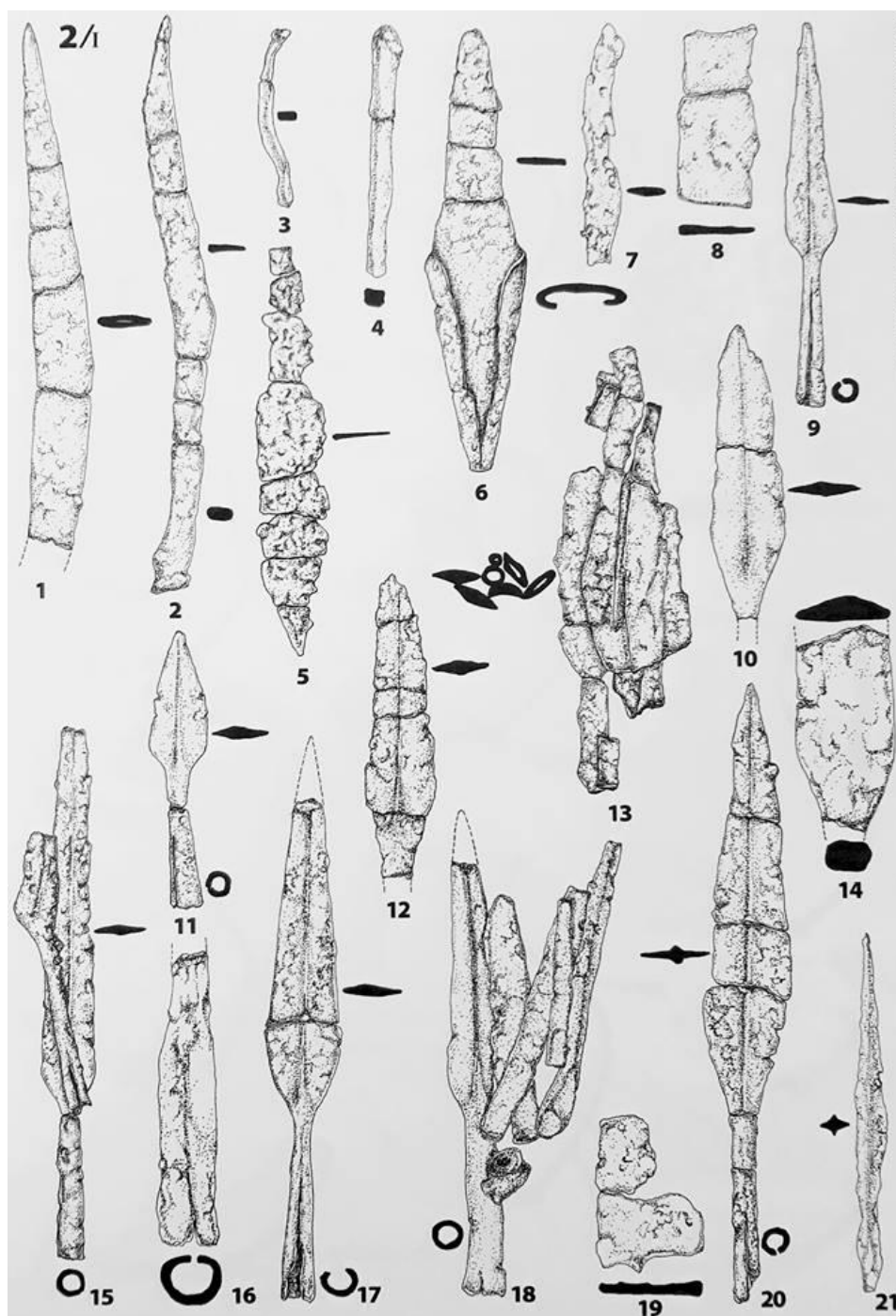

Kameno orudje sa teritirije Crne Gore, oko 2.500. godine pr. N. ere

(Fotografije preuzete sa sajta: www.cetinje-mojgrad.org)

“U knjizi **Kameni presto slobode**, dr **Dušan Martinović**, između ostalog navodi da je u pećini Koronjini (koja se nalazi 3,5 km od Cetinja, na putu prema Bokovu) pronađen veći broj primjeraka kamenog oruđa. Stara naselja – gradine, kao i mnoge grobne konstrukcije – humke, poznatije pod nazivom “gomile”, predstavljaju ostatke gvozdenog doba na Cetinju i njegovoj okolini”.⁸

⁸Dr Dušan J. Martinović, *Kameni presto slobode*, Cetinje, 1999., strana 53

Oruđe sa helenističke nekropole Budve

(Fotografije preuzete iz knjige: Čedomir Marković, *Antička Budva*, Podgorica, 2012., strana 293)

5. PREDMETI KAO SIMBOLI

6. ŠTIT

Štit je orudje namijenjeno odbrani od udaraca. Prvobitni oblici i veličina dobijali su nove obrise, kako ga je ljudski um prilagođavao upotrebi efikasnije odbrane. Počelo se sa drvenim i životinjskom kožom, čak i oklopom kornjače, da bi masovna upotreba nastala korišćenjem metala. Da se vidjeti da su prvobitne kreacije bile grube, a veličina i težina su varirale, zavisno od maštovitosti stvaraoca i prilagođavanja težini ratnika, kao i njegovim fizičkim predispozicijama. Laki štitovi su obezbjeđivali brže manevrisanje ratnika, a nije se bježalo ni od teških, jer su bili sigurna zaštita.

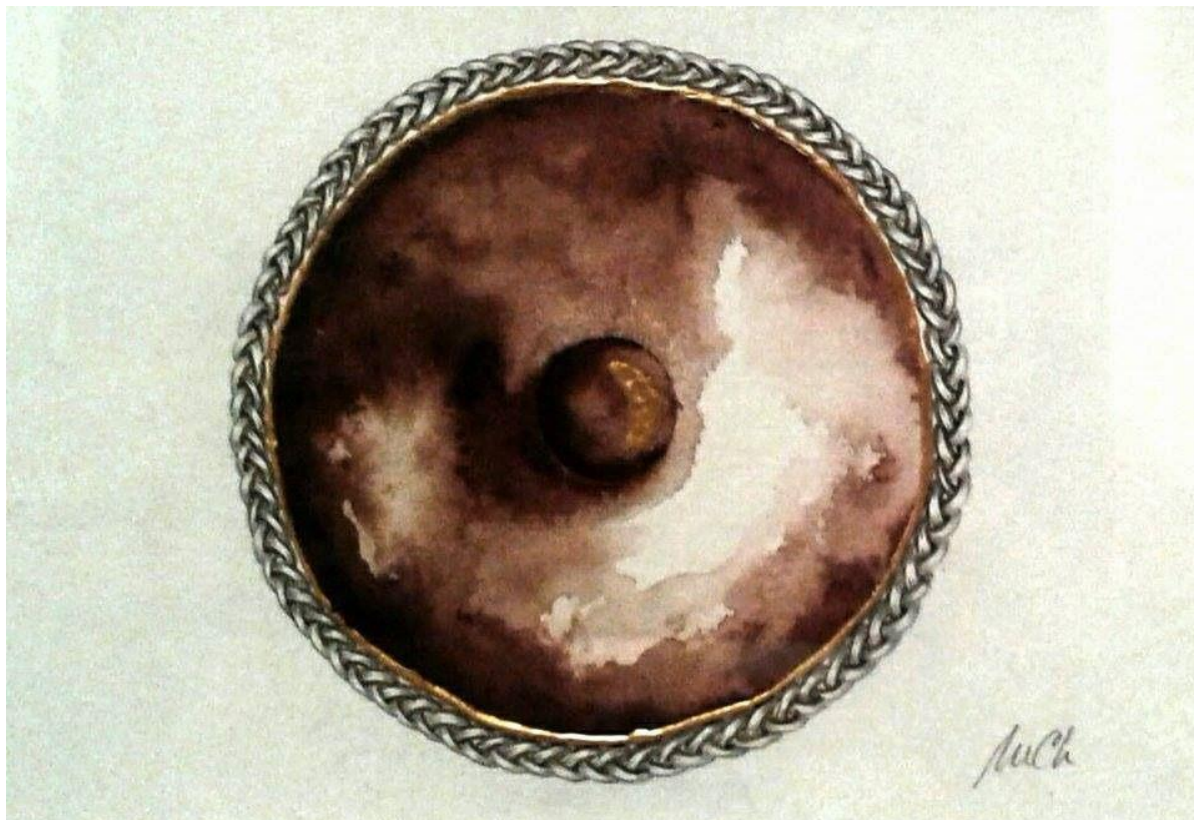
Maja Čakalović, "Štit", $R=100cm$, $V=12cm$

Početkom srednjeg vijeka u Evropi je postao popularan štit pravougaonog oblika sa donjim dijelom polukružno obradjenim, što je omogućavalo lakšu pokretljivost nogu i lakšu upotrebu za ratnika na konju. U prvim linijama fronta bili su rasprostranjeni takozvani "Tvrđjava štitovi", veličine čovjekove visine. Naravno, uvođenjem vatrenog oružija štit gubi na značaju, a još uvijek je u upotrebi u najzaostalijim djelovima Afrike, Australije i Okeanije.⁹

Istorijski značaj štita, ipak, ostaje za poštovanje ondašnjih stvaralaca, koji su maštom i umom, od prvobitnih kabastih, našli rešenje koje simbolizuje jedno vrijeme i ostaje da svako iz svog ugla pronalazi u njegovim idejnim rešenjima inspiraciju za umjetničko oblikovanje.

⁹<https://sh.wikipedia.org/wiki/Štit>

Često je radjen za raznoliku upotrebu i danas, medju nekim urodjeničkim plemenima, postoji kao branik od ne samo napada, već moćno sredstvo sigurnosti u ruci, za krčenje neprohodnih predjela. Ne odvajajući se od njega, čovjek obezbjeđuje zaštitu u lovu, pri odmoru, pri obračunu, ističući svoju moć u borbi za opstanak. Štit kao eksponat, koji je vremenom dograđjivan, simbolizuje čovjekovu snagu, neophodnu za svakodnevno suočavanje sa smrtnim opasnostima.

Maja Čakalović, "Štit", crtež, 20 x 15 cm

Orudje stvoreno u nekom drugom vremenu danas postoji kao svjedočanstvo maštovitosti i spretnosti u borbi sa životnim preprekama. Njegov oblik simbolizuje osjećanje prostora, čovjeka u tom "zapaljivom" prostoru, te obrada metala uz moć uma, a ne snage. Štit se doživljava kao dio neodvojivog procesa razvoja čovjekove samoodbrane.

“Umjesto privlačnih prizora na štitu je ponekad neki zastrašujući lik, sam dovoljan da predstavi protivnika. Štit tako i biva psihološko oružje. Zevsov sin Persej je pobijedio strašnu Meduzu ne gledajući je, već je svoj štit izgadio poput ogledala: ugledavši sebe Meduza se od užasa skamenila i junak joj je odsjekao glavu. Odrezanu i užasnu meduzinu glavu na štit je stavila Atina, da od straha sledi svakoga ko bi se usudio da je napadne”¹⁰.

Maja Čakalović, “Štit”, kombinovana tehnika, 100 x 120 x 30 cm

“Umjesto privlačnih prizora na štitu je ponekad neki zastrašujući lik, sam dovoljan da predstavi protivnika. Štit tako i biva psihološko oružje. Zevsov sin Persej je pobijedio strašnu Meduzu ne gledajući je, već je svoj štit izgadio poput ogledala: ugledavši sebe Meduza se od užasa skamenila i

¹⁰ www.montenegrina.net, *Antičko lice stare Budve*, Vlado Đ. Duletić

junak joj je odsjekao glavu. Odrezanu i užasnu meduzinu glavu na štit je stavila Atina, da od straha sledi svakoga ko bi se usudio da je napadne”¹¹.

Štit je u velikom broju slučajeva prikaz univerzuma, kao da se ratnik koji ga nosi suprotstavlja svome protivniku svemiru.

Maja Čakalović, “Štit”, kombinovana tehnika, R= 64 cm, V= 9 cm

U Pavlovom opisu oružja, kojim se za duhovnu borbu spasenja hrišćanin mora služiti, štit je vjera u kojoj će se skršiti sve strelice zla.

Ulozi štita vjere, koji će služiti protiv iskušenja jeresi, taštine i tijela, smisao simbola daje posve duhovno značenje.

U renesansnoj umjetnosti štit je atribut snage, pobjede, sumnje i čednosti. Na Mantenjinoj slici *Mudrost pobjeđuje poroke* (Luvr), rimska boginja Minerva nosi prozračni štit

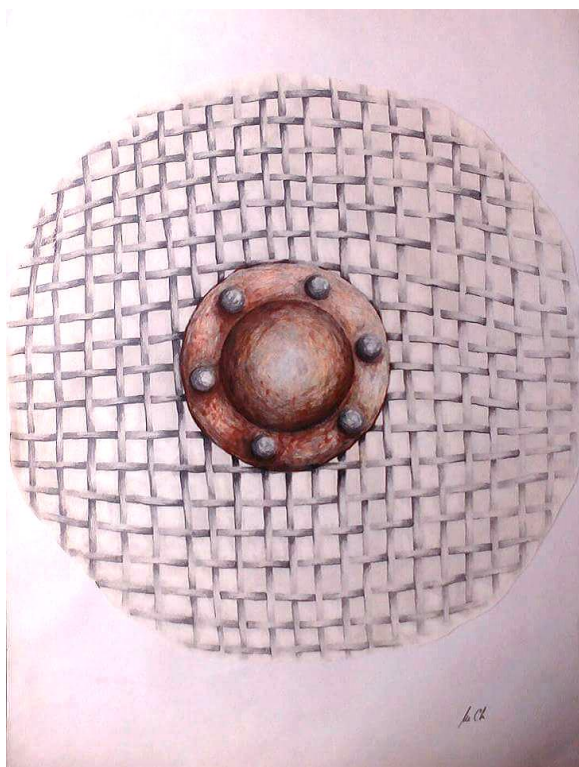
¹¹ www.montenegrina.net, *Antičko lice stare Budve*, Vlado Đ. Duletić

Maja Čakalović, "Štit", kombinovana tehnika, $R = 100\text{ cm}$, $V = 15\text{ cm}$

Maja Čakalović, "Štit", kombinovana tehnika, $R = 100\text{ cm}$, $V = 7\text{ cm}$

Maja Čakalović, "Štit", crtež, 40 x 30 cm

Maja Čakalović, "Štit", kombinovana tehnika, R= 60 cm, V= 6 cm

7. KNJIGA

7.1 IZ ISTORIJE KNJIGE

Iz studioznog sagledavanja historijata knjige, zaključuje se da se tu prelamaju historijski i drugi procesi. Uklesane ili pisane poruke raznolikim slovima poodavno izazivaju divljenja i istraživanja svjetskih stručnjaka i ljubitelja knjige.

Činjenica da misli i osjećanja, čovjek oblikuje i konstituiše kroz govor i da vizuelnu stvarnost nadomješta knjiga u formi crteža ili, bolje reći slikovitog izražavanja, još od prije dvadeset do četrdeset hiljada godina, inspiriše mnoge stvaraoce da izradjuju razne skulpture na ovu temu.

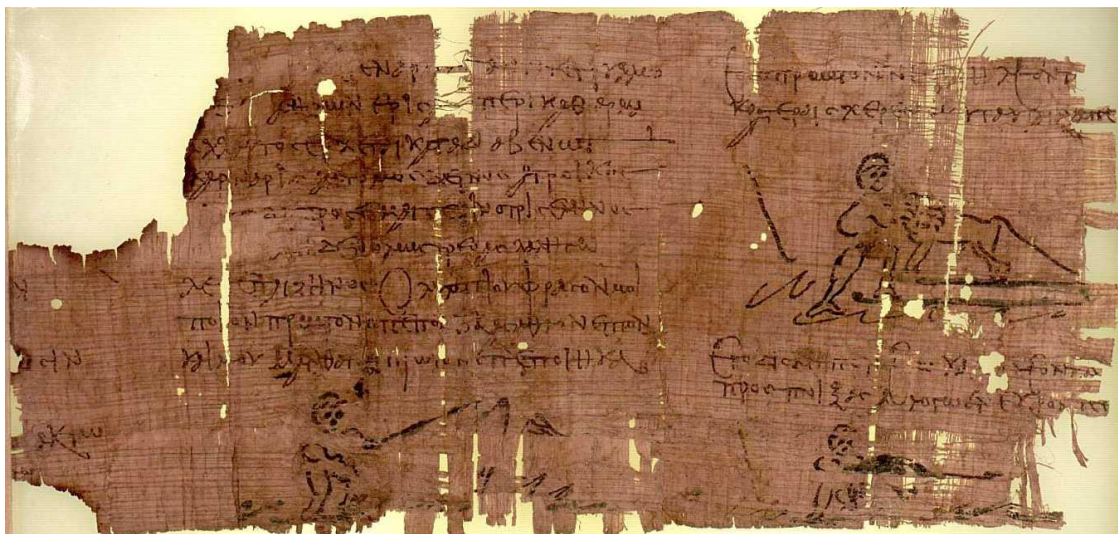
Maja Čakalović, "Knjiga", kombinovana tehnika, 35 x 35 cm

Za divljenje je oštromnost pojedinaca tog vremena da izražavanjem misli putem pisma pretočenog u crtež, kao i raznobojnim znakovima, upućuju na određene pojmove.

Bio je to u stvari historijski početak stvaranja forme "Knjige" u obliku crteža. Srasli za kamen, uklesani znakovni pojmovi ostavili su njihove priče iz svakodnevnog života budućim generacijama, tako da s pravom današnja civilizacija pomno proučava tu zaostavštinu.

U stvari, to je začetak istorijskog nastanka knjige, koji nam daje dragocjene podatke o tadašnjem načinu života i širenja misli koje danas zadirjuju svijet. Riječ je o vremenskoj distanci od preko sedam hiljada godina.

Era mijenjanja oblika vizuelne komunikacije zavisila je od toga kako se mijenjao oblik, koji su materijali korišćeni da bi se misli ili poruke pretočile u samo njima znane znakovne promjene. U tome je prednjačio (uslovno rečeno) progres u drevnoj Kini, tako da su do danas ostale knjige od bambusovih daščica, a kasnije i svile, čime je daleki istok sačuvao vjekovnu zaostavštinu.

(Fotografija preuzeta sa Wikipedije- "Heraklov papyrus" fragment grčkog rukopisa iz 3. stoljeća, Oxford, biblioteka Sackler)

Drevni stanovnici Asirije i Persije vješto su utiskivali drvenim štapićima znakove u mekane glinene pločice, koje su zatim sušili i pekli, dajući im čvrstinu koja je odoljela vjekovima. U isto vrijeme, stari Egipćani su koristili drvene i kamene pločice i pisali na svicima papirusa.

Ovo je sve vezano za početak istorije knjige jer dotadašnje predmete pergament zamjenjuje tek u XIX vijeku. Kada govorimo o tome dragocjeni su i ostaci Grka i Rimljana koji su koristili drugačiji model i drugačiji pristup. Na taj način su čuveni znakovi Grka Solona urezivani u drvene ploče, dok su u Rimu za zakone koristili kamene ploče, a sačuvano ih je dvanaest.

U svakodnevnom komuniciranju, ili slobodnom izražavanju koristili su drvene ploče i premazivali su ih crnim voskom. Više takvih pločica povezivali su vrpcom ili metalnim prstenom u “Knjigu”. Po natopljenom vosku grebali su slova i znakove metalnom ili koštanom pisaljkom.¹²

Naravno da ti počeci, stručno proučavani od kompetentnih naučnika, daju formu današnje knjige, o čemu piše **Berislav Njegovec** u djelu “**Knjiga kao simbol**”. Sva naredna historijska razdoblja, u kojima je cvjetalo stvaralaštvo, imala su različite poglede na fenomen zvani knjiga. Ne treba zaboraviti ni na drevni Egipat kada je knjiga imala gotovo magičnu moć i kada su autorima pripisivali božanske vrijednosti. Postavlja se pitanje zašto su se stari Egipćani i Grci klanjali jednom komadu fino obradjene životinjske kože, na kome su bili ispisani znakovi. Jasno je da to nije bilo poštovanje vještine obrade kože, jer su to i drugi radili za svakodnevnu upotrebu.

Potvrđeno je pravilo da takav vid knjige nije dostupan svima, jer nijesu poznavali značenje znakova, pa time i da shvate vrijednost napisanog. Riječ je o periodu kada je tako napisana riječ bila velika tajna, posebno vjerska.

To je mogao da zna samo jedan čovjek - pisar, sposoban da čita i tumači. Njega su smatrali za direktnog posrednika između običnog svijeta i Boga, koji je vladao njihovim životima. Faraon kao božansko biće, božanskog porijekla, nedokučiv za široke mase, uživao je u privilegiji da čita zapisane misli koje su, kao što znamo, krasile i njihov nadgrobni prostor, sa zidovima ukrašenim maštovito i koloritom koji i danas plijeni svježinom boje i načinom stvaranja.

Naravno, sva ova meditiranja o prošlosti, o počecima stvaranja knjiškog fonda, doveli su do toga, da vrijednost knjige nadmašuje čovjeka, koji ponizno služi tom fenomenu hiljadama godina, kao svetom i magičnom prenosu ljudskih misli. Danas se nije loše podsjetiti da su u drevnim vremenima smatrali da je čovjekov zadatak isključivo da prenosi zapisano na gozbama i skupovima, što nije podrazumijevalo ozbiljno proučavanje teksta.

¹²<https://hr.wikipedia.org/wiki/Knjiga>

Pisana riječ je upotrebljavana da bi se misao očuvala od prolaznosti vremena. Rimljani su čak uveli pojam “Učenog pjesnika”, koji živi i stvara na dvoru i predstavljali su ga kao rizničara znanja iz prošlosti. Služio je i na zabavama da saopštava, vješto i gromoglasno, najljepše citate iz grčke i rimske tradicije, zato je morao da bude i odličan retoričar. Time, lagano, ali sigurno, knjiga je počela da biva nosilac mudrosti kojom su se veličali moćnici i pridobijale široke mase.

Maja Čakalović, “Knjiga”, drvo, mesing, 37x27x10 cm

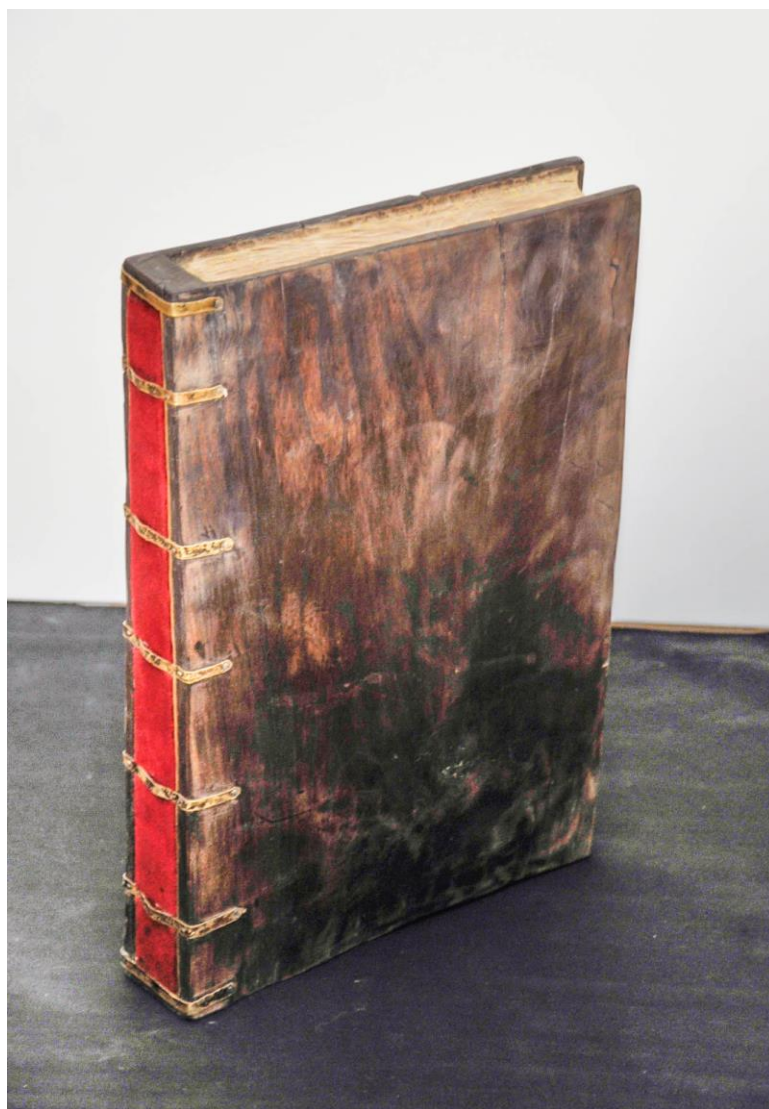
Radi se o istorijskom razdoblju u kojem pisana riječ nije svuda dobijala podršku. Grci su, čak, napustili vjerovanje u svetost knjige, smatrajući da pisana predskazanja ne mogu prenositi ljudsku mudrost, što znači da se jedino mogla izgovarati na gozbama, bolje reći bahanalijama, a kada je trebalo i na skupovima. Time je pisana riječ gubila na važnosti.

Kasnije, u ranom srednjem vijeku, pisane riječi dobile su odliku književnog blaga koji je spašavan od ratova i od hordi koje su harale širom Evrope, spaljivajući sve pronadjene zapise. Upravo u tom periodu pojava Biblije označava početak novog razdoblja u istoriji knjige.

Maja Čakalović, "Knjiga", instalacija

Biblija pisana Božijim prstom, poprima novu dimenziju. Tako se Mojsije, kada je sišao sa Sinaja, obraćao masi i prenosio im sadržaje Biblije. Od Boga dobija deset zapovijesti uklesanih na kamenu čime riječ postaje božije djelo. Slična je situacija i sa drugim hrišćanskim djelima. Bog se vjernicima obraća kroz ispisane riječi, tu ga oni vide i obraćaju mu se da im pomogne u pisanju, jer to što stvaraju jeste u slavu Boga.

Maja Čakalović, "Knjiga", kombinovana tehnika, 50 x 30 x 7 cm

Biblija je najčitanija knjiga svih vremena. Ona je jedinstvena poruka koju je Bog uputio ljudima. *Biblija* ili *Sveto pismo* do sada je prevedena na preko 1.700 svjetskih jezika. Čini je 66 knjiga koje su podijeljene na *Stari zavjet* (39 knjiga) i *Novi zavjet* (27 knjiga). *Bibliju* je pisalo najmanje 40 ljudi u razdoblju od 1.600 godina (1.500 pr. n. e. do 96 godine n. e.), u više različitih zemalja na tri kontinenta (Azija, Afrika i Evropa) i na tri različita jezika: hebrejskom, aramejskom i grčkom.

U crkvenom srednjem vijeku napisano je predskazanje o andjelu koji zapisuje sve što je dobro u čovjeku, dok djavo zapisuje drugu stranu čovjekove ličnosti. Na taj način se utiče na vjernike da očiste srca od grijehova, kao što pisar čisti pergament od prljavštine prije nego počne pisanje po njemu. Svijet shvata da je knjiga Bog, koji je učitelj istine. Veliki pjesnik Dante Alighieri smatra da su najviše funkcije i iskustva povezane sa učenjem i čitanjem. I kod Šekspira je posebno naglašena igra smisla, a knjiga se prihvata kao simbol raznolikosti ljudskih odnosa. Šekspir ističe da je neophodno osvrnuti se na istočnjačku kulturu, a posebno na kaligrafiju simbola i ljepotu pisanja. Problematika kaligrafije jeste fenomen koji traži strpljivo i detaljno proučavanje. Za likovno stvaralaštvo ono je neiscrpni izvor ideja i vraćanja na početke, kao i praćenje razvojapisane riječi.

Maja Čakalović, "Knjiga", kombinovana tehnika, 32 x 22 x 4 cm

Razvojni periodi književnog stvaralaštva imaju i drugačiji pristup shvatanju vrijednosti knjige. U realizmu ona je čista inspiracija, poput realnog lika u ogledalu. Romani postaju odraz autorovog shvatanja svijeta, sa unutrašnjim emocijama u kojima nema tabu teme. Misaone turbulencije stvaraju djela koja su dostupna širim masama, ali ne uvijek, što zavisi od sposobnosti stvaraoca da prenese svoje ideje na papir.

Srednjevjekovna tradicija, odnosno kulturna djelovanja, bila su pod direktnim uticajem crkve, strogo su kontrolisana, a nastajala su u samostanima. Tamo su, uglavnom, vršena prepisivanja, lišena prave produkcije. Naravno, ta strogo kontrolisana djelatnost, nakon plodne antičke civilizacije, suočena je sa nedostatkom autorskih djela tadašnjih pisara. Sve je to uticalo da se, nakon propasti zapadnog Rimskog carstva, dogodi masovna provala varvarskih hordi koje su sva dostignuća surovo rušili i spaljivali. Moć crkvene vlasti nije padala pa ne čudi što su odlučivali što se smije čitati, o čemu i kako se može pisati, a nadasve, ko može donositi sud o stvaralaštvu. Smatralo se da je svako djelo Božiji proizvod, preko kojeg se Bog obraća narodu.

Maja Čakalović, "Knjiga", kombinovana tehnika, 20 x 18 x 5 cm

Uz sav nadzor, crkva se suočila sa problemom interpretacije djela koja odstupaju od crkvenog učenja. Naravno, takva knjiga odmah je sklanjana od očiju javnosti. Otuda i danas u velikim bibliotekama, poput vatikanske, postoje djela nedostupna za širu javnost. Tabu teme leže negdje u strogo kontrolisanim depoima, koje će katkad izaći u javnost, što naravno zavisi od jačanja procesa koji će neminovno primorati i crkvene velikodostojnike da se povinuju novom vremenu, novim pogledima na religiju i opasnostima da se njihov značaj minimizira.

Sve te barijere doprinose otvorenijem pogledu na značenje autorstva.

Autorska likovna djela umjetnika u prvoj polovini XX vijeka pojavljuju se u ograničenom tiražu i nestandardnoj formi umjetničke knjige. Ubrzo dobijaju i epitet posebnog žanra.

7.2 STVARANJE ZNAČENJA

Ako govorimo o knjizi kao simbolu evo i objašnjenja procesa stvaranja značenja knjige.

Čitanje (čovjekova sposobnost dešifrovanja dogovorenog sastava znakova i shvatanja odnosno razumijevanje poruke koju oni nose) je sam život knjige i zato je njena sudbina isključivo vezana za fenomen čitanja. Proces čitanja je najsloženiji oblik prerade informacija na osnovu kojih onome što smo pročitali dajemo određeno značenje čime je uspostavljena komunikacija između pisca i čitaoca.

Maja Čakalović, "Knjiga", instalacija

Čitanje (čovjekova sposobnost dešifrovanja dogovorenog sastava znakova i shvatanja odnosno razumijevanje poruke koju oni nose) je sam život knjige i zato je njena sudbina isključivo vezana za fenomen čitanja. Proces čitanja je najsloženiji oblik prerade informacija.

Dakle, ako bi htjeli pristupiti čitanju književnog teksta, trebali bi imati na umu da razumijevanje tog istog djela zavisi od nas, od knjiga koje smo ranije pročitali a što je preduslov da bolje razumijemo novi tekst.

7.3 KNJIGA U SREDNJEM VIJEKU

Srednjovjekovna tradicija prihvatila je smisao pojedinih knjiga iako su suprotni autorovom pristupu. To i nije iznenadjujuće, iako se zna da je cjelokupna srednjovjekovna kultura bila direktni proizvod Crkve. Naime, književna produkcija bila je uspješna u samostanima, a odnosila se uglavnom na prepisivanju.

To je rezultiralo da se, poslije plodne antičke i rimske civilizacije, srednjovjekovlje suočava sa problemom nedostatka pisaca i djela.

Maja Čakalović, "Knjiga", kombinovana tehnika, 37 x 24 x 7,5 cm

Namećući shvatanje da je knjiga Božje djelo crkvena vlast je odlučivala o čemu se može pisati, što se smije čitati pa čak i kako treba tumačiti književna djela. Kako su tada samostani bili kulturni centri u čijim bogatim bibliotekama se jedino mogla naći knjiga sva književna djela čiji je sadržaj odstupao od njihovog shvatanja smještali su na teško pristupačna mjesta.

Kroz istoriju i različite kulture knjiga je dobijala više simboličnih značenja, zato je danas teško govoriti o univerzalnom značenju simbola knjige jer joj svaka kulturna djelatnost pristupa sa svoga stanovišta.

Maja Čakalović, "Knjiga", kombinovana tehnika, 33 x 15 x 51 cm

Kroz istoriju i različite kulture knjiga je dobijala više simboličnih značenja, zato je danas teško govoriti o univerzalnom značenju simbola knjige jer joj svaka kulturna djelatnost pristupa sa svoga stanovišta.¹³

¹³Berislav Njegovec, Knjiga kao simbol

7.4 KNJIGA U CRNOJ GORI

“Knjiga ima posebno mjesto i značenje u Crnoj Gori gdje su se počele štampati davne 1493/4. godine u štampariji koju je nabavio vladar iz dinastije Crnojević”¹⁴.

Knjige su pisali i sami vladari i neke od njih su kapitalne i univerzalne vrijednosti, djela istorije, prava i književnosti. Posebno su manastirske knjige bile od neprocjenjive vrijednosti za sve one koji su se opismenjivali na Cetinju.

Cetinje je još 1838. godine, za vrijeme vladavine Petra II Petrovića Njegoša, prenošenjem svjetovnih knjiga iz Cetinjskog manastira u njegovu rezidenciju Biljardu, praktično dobilo državnu biblioteku, iako je ona *Zakonom o Knjaževsko-crnogorskoj biblioteci* zvanično osnovana 1896. godine. “Njegoš je udario temelje prosvjetnom i kulturnom razvitku Crne Gore. U Manastiru je 1834. godine otvorena prva crnogorska škola, a iste godine proradila je i Njegoševa štamparija u kojoj su štampane, između ostalog, crkvene i školske knjige”¹⁵.

Nacionalna biblioteka Crne Gore, osnovana kao Zemaljska centralna biblioteka 1946. godine na Cetinju, dobila je 1964. godine naziv po Đurđu Crnojeviću, osnivaču druge ćirilične i prve državne štamparije na svijetu (1493), u kojoj je, 4. januara 1494. godine, štampana prva ćirilična knjiga na slovenskom jugu – *Oktoih prvoglasnik*.

Medalja povodom proslave 400 godina Obodske štamparije 1493–1893.

U njoj je prikupljeno preko 1,5 miliona primjeraka neprocjenjive knjižne i rukopisne građe, nastale od XV vijeka do danas.

¹⁴Ljubica Vučinić, *Blago Nacionalne biblioteke*, Cetinje, Nacionalna biblioteka “Đurđe Crnojević”, 2016., strana 19.

¹⁵Milan Jovičević, Tatjana Pejović, Mladen Lompar, *Cetinje*, Cetinje, Muzeji Cetinja., 1986., strana 16.

Tu su brojne specijalne kolekcije, od zbirke Stara i rijetka knjiga, koju čine inkunabule (prve štampane knjige), postinkunabule, kao i raritetne i stare knjige i naslovi periodike, iz domaće i strane štamparske produkcije.

Jedna od edicija čiji je izdavač Nacionalna biblioteka, koja poručuje da veličina jednog naroda nije u istoriji, nego u njegovoj kulturi, jeste i *Crnogorska bibliografija 1494–1994. godine*, koja sadrži ne samo informacije o cjelokupnom štampanom nasljeđu, već je i refleksija cjelokupne duhovnosti jednog naroda, odnosno države Crne Gore.

Nacionalna biblioteka Crne Gore “Đurđe Crnojević” sa svojim brojnim dragocjenim fondovima temeljna je državna kulturna institucija.

Maja Čakalović, “Knjiga”, instalacija

“U Riznici Cetinjskog manastira posebno mjesto zauzima zbirka rukopisa i stare štampane knjige. Najstarija knjiga je *Jevanđelje* iz XIII vijeka pisano na pergamentu. Tu su, između ostalog, i primjerak prve štampane ćirilске knjige *Krakovski časlovac* iz 1491. godine, *Oktoih prvoglasnik* (1493–4) štampara Makarija, koji je ljepotom štampe ostao neprevaziđen, *Praznični minej* iz 1538. godine Božidara Vukovića, čije su gravire bile inspiracija brojnim umjetnicima, *Pivsko jevanđelje* iz 1613. godine, *Trebnik* iz 1728. godine sa minijaturama sastavljenim od cvijeća, ptica i

ljudskih glava, *Cetinjski ljetopis*, vladike Vasilija Petrovića, u kojoj su sačuvani brojni istorijski podaci”¹⁶.

Neophodno je istaći i djelo Ljetopis popa Dukljanina (*Gesta Regum Sclavorum*) ili Barski ljetopis. Riječ je o srednjevjekovnoj hronici nastaloj u prvoj polovini XII vijeka, a po istoričaru Tiboru Živkoviću u XIII i početkom XIV vijeka. Pretpostavlja se da je nastala u benediktinskim krugovima u Baru.

Maja Čakalović, “Knjiga”, kombinovana tehnika, 35 x 35 cm

Autor je anonimni sveštenik Barske arhiepiskopije oko čijeg se identiteta dosta dugo raspravljalo u istorijskoj nauci.

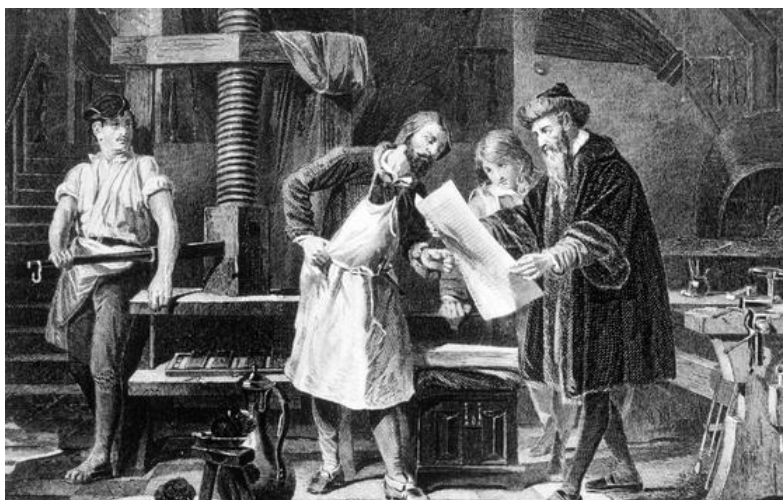
Paralelno sa slovenskim originalom nastao je i latinski predvod, zahvaljujući čijim je prepisima iz XVII vijeka ovaj vrijedni spomenik južnoslovenske pismenosti sačuvan.

¹⁶Milan Jovičević, Tatjana Pejović, Mladen Lompar, *Cetinje, Cetinje, Muzeji Cetinja...*, 1986, strana 84.

7.5 OSVRT NA ULOGU KNJIGE UOPŠTE

“Istorija knjige nam je pokazala kako pridavanje značenja knjizi kao simbolu zavisi prvenstveno od razdoblja kada je nastala i tada dominantnom načinu mišljenja”.¹⁷

Najstarija štampana knjiga datira iz 868., a već 1041. godine počinje štampanje knjiga tehnikom pokretnih metalnih slova čiji je pronalazač Bi Šeng.

Gutenberg na graviri iz 1881. Foto: SHUTTESTOCK

Njemački metalac Johan Gutenberg se smatra pronalazačem tehnike štampanja metalnim pokretnim slovima u Evropi oko 1439. godine. Štampana knjiga je uticala na širenje pismenosti, afirmaciju narodnih jezika i napretka nauke.

U XX vijeku, kroz tehničko-tehnološki napredak štamparstva i razvoj informacionih tehnologija (radio, televizija, internet) dolazi i do pojave elektronske knjige.

Čitanje (čovjekova sposobnost dešifrovanja dogovorenog sastava znakova i shvatanja odnosno razumijevanje poruke koju oni nose) je sam život knjige i zato je njena sudbina u potpunosti vezana za fenomen *čitanja*. Knjiga je bila i ostala čuvar znanja i svjedok određenog vremena.

“Kao što bez aktivnog čitaoca nema formiranja smisla prilikom čitanja književnog djela, tako nema ni adekvatnog simbola za knjigu bez odgovarajućeg duha epohe kojoj knjiga pripada. Danas, kada je knjiga svima dostupna nema više mistično značenje, ali je stalno otvorena za nove teorijske pristupe”.¹⁸

¹⁷Berislav Njegovec, *Knjiga kao simbol*, PDF, www.filozofija.org

¹⁸Berislav Njegovec, *Knjiga kao simbol*, PDF, www.filozofija.org

Maja Čakalović, "Knjiga", kombinovana tehnika, 23 x 18 x 3,5 cm

8. NAKIT

“Ljudski rod je od pamtivyjeka volio ukrase, a oni su se vremenom mijenjali. U početku su ljudi kamenom oblikovali predmete od drveta, kamena ili kostiju i tako je nakit postao segment narodne umjetnosti. Još u doba paleolita (oko 10 do 15.000 godina unazad) ljudi su koristili školjke kao ukras. Neke iskopine iz 4.500. godina prije nove ere (ogrlice od školjki i zlata) upućuju na pretpostavku da je pojedini nakit imao magijsku moć koja je štitila od zla i nesreće”¹⁹.

Maja Čakalović, “Nakit – Iskopine”, kombinovana tehnika, 20 x 25 cm

Kao što i samo ime kaže, kod nakita je naglasak, prije svega, na kreativnosti, kvalitetno osmišljenom oblikovanju i izboru materijala (zlato, srebro, platina, drago i poludrago kamenje, itd.). Oblikovanje nakita uvijek je bilo u uskoj vezi sa umjetničkim praksama.

“Jedan od najstarijih nakita na tlu Crne Gore pronađen je kod Tivta, u Maloj Grudi, u obliku zlatnih privjesaka, srebrne sjekire i zlatnog bodeža, a u Velikoj Grudi su pronađeni bronzana sjekira, dlijeto (glijeto, primj. M. Č.), zlatne karike itd. U jednom tumulu (humki napravljenoj od zemlje i kamena) u Tološima, zvanom Gruda Boljevića, nađeno je i nekoliko naušnica sa jednom jagodom, a arheološka istraživanja od 1938. do 1982. godine u Budvi ukazuju da se radi o ostacima nekog naselja iz perioda ilirske države, od IV do I vijeka stare ere.

¹⁹Vasilije Mujo Spasojević, *Nakit u Crnoj Gori kroz vijekove*, Podgorica, Pobjeda, 2008., strana 8.

U nekropolama je pronađen nakit koji i danas zadivljuje svojom raskoši i ljepotom, zlatne minduše na kojima orao u letu nosi dječaka u svojim kandžama, zlatni prstenovi itd. Prema legendi, orao predstavlja boga Zeusa ...²⁰

Nakit iz helenističke nekropole u Budvi

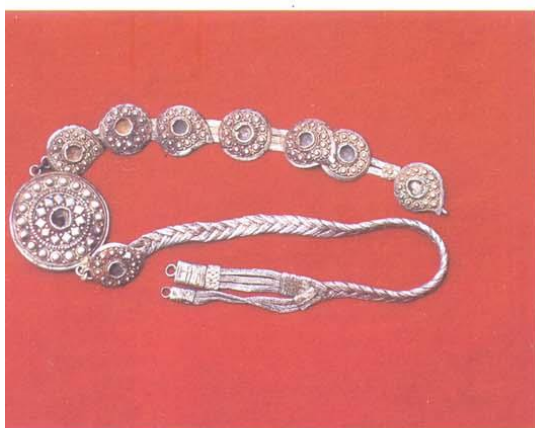
(Fotografija preuzeta iz knjige: Čedomir Marković, *Antička Budva*, Podgorica, 2012., strana 292)

**Zlatne minduše
(IV-III vijek stare ere)**

Zlatne naušnice, IV–I vijek, Muzej Budva

²⁰Vasilije Mujo Spasojević, *Nakit u Crnoj Gori kroz vijekove*, Podgorica, 2008., strana 26.

*Tri prstena,
crni prsten,
prsten,
lanac za džepni sat,
lanac za džepni sat
sa kamenjem -
Pomorski muzej Kotor*

*(Fotografija preuzeta iz knjige: Vasilije Mujo Spasojević, Nakit u Crnoj Gori kroz vijekove,
Podgorica, 2008., strana 45)*

Srebrni prsten

III–II v. p. n. e., Muzeji Podgorica

(Fotografija preuzeta iz knjige: Vasilije Mujo Spasojević, Nakit u Crnoj Gori kroz vijekove, Podgorica, 2008., strana 30–31)

Srebrni medaljon

Među brojnim nakitom pronađenim u iskopinama Duklje, nalaze se gvozdeni, bronzani i zlatni prsteni.

Zlatni antički prsten, Budva (IV–III vijek s. e.)

(www.montenegrina.net, Vlado Đ.Duletić)

Ćilibarski prsten, Helenistička nekropola, Budva

(Čedomir Marković, Antička Budva, strana 275)

Umjetnička zanatska ostvarenja jedno vrijeme su dolazila iz Venecije, a kasnije, u prvom redu, iz Kotora i Hercegovine, od kujundžija i zlatara, a potom iz Rusije i Turske. Dio toga se može i danas vidjeti na Cetinju u Riznici Cetinjskog manastira, Biljardi, Dvoru kralja Nikole, Muzeju novca, Etnografskom i Istorijskom muzeju.

Srebrni ćemer – fotografije preuzete sa Google-a

Etnografski materijal iz Crne Gore plijeni bogatstvom duha i umjetnosti zastupljenim na predmetima za svakodnevnu upotrebu (namještaj, odjeća, posuđe), muzičkim instrumentima (gusle, duvački instrumenti), ukrasnim predmetima (ćilimi, ćemer, nakit, oružje i drugo), najčešće kroz spoljašnju raznolikost i praktično unikatnu dekoraciju.

Od ženskog nakita Crnogorke su voljele uvijek da nose brnjice ili minduše. Ćemere su nosile samo udate žene, posebno pazarnim ili svečanim danima.

8.1 PRSTEN

Prsten kao predmet je svuda u svijetu znan i primamljiv.

“Oduvijek je bio jak simbol koji je predstavljao autoritet, status, čast, pripadnost određenoj grupi i staležu, moć i sugestija na vječnu ljubav. Njegov oblik, krug, simbolizuje vjernost i neprekidno kretanje, jedinstvo, povezanost, zajedničku sudbinu – zbog čega ga par razmjenjuje na vjenčanju.

Postoje mnogobrojne priče i legende o prstenu. Između ostalog, da ocrta ličnost i karakter onoga ko ga nosi i da, kao poseban dar, može vlasniku da pomogne da pobijedi svoje strahove, sumnje i stekne najveću moć vladanja samim sobom.

Maja Čakalović, “Prsten”, kombinovana tehnika, 16 x 14 x 11 cm

Prsten je oduvijek bio znak autoriteta i privilegija staleži kojem pripada. Upotreba vjereničkog i zlatnog vjenčanog prstena javlja se u kasnorimskom razdoblju. Kao znak bračne zajednice burma se održala do današnjih dana. Oblik antičkog prstena, tokom seobe naroda, preuzeli su i Germani (kod kojih je imao novčanu vrijednost i koja je stalno rasla te je i danas, u neku ruku, stvar prestiža).

U srednjem vijeku kraljev prsten označavao je mističnu vezu između vladara i naroda. Tokom renesanse prstenu se poklanja posebna pažnja. U zlatarskim radionicama Venecije, Firence, Pariza i

gdje sve ne, dobija raskošne i umjetnički suptilne oblike, a materijal od kojeg je napravljen svjedoči o bogatstvu njegovog vlasnika.

Vjerenički prsten je uvijek bio simbol vjernosti i ima dugu tradiciju. Stari Egipćani su smatrali da je prsten simbol vezivanja i neraskidivosti braka, te su ga darivali kao znak vjernosti i ljubavi.

Zapadna kultura je vjereničko prstenje posmatrala na isti način, uz neznatne izmjene, a bilo je prisutno mišljenje da se vjerenički prsten nosi na lijevoj ruci, a nakon vjenčanja prebacuje se na desnu ruku. Prvo vjereničko prstenje sa dijamantima potiče još u XVI vijeku. Ovu tradiciju je započeo 1477 godine vojvoda Maximilijan austrijski, kada je dijamantski prsten poklonio Mariji Burgen Dlanskoj, svojoj budućoj supruzi. Upravo, dijamant je simbolisao vječnu ljubav, a zbog svoje trajnosti danas je i simbol materijalnog stanja.

U ranom hrišćanstvu takodje su uveli prstenje kao simbol braka. Konačno, darivanje vjereničkog i vjenčanog prstenja datira od XIX vijeka.

Puritanci su tokom XVI i XVII vijeka odbacivali ove simbole kao nepotrebne i djevojke su umjesto vjereničkog prstena dobijale naprstak, koji su koristile kako bi vrijedno šile sve do svoje udaje.

Tada bi se odsjekla navlaka naprstka i ostajao bi metalni obruč koji bi služio kao burma.

Udate Rimljanke su nosile vjerenički (i naravno vjenčani) prsten na srednjem prstu jer se vjerovalo da od njega polazi (tzv. Amoris) ili vena ljubavi koja ide pravo do srca. Zato prima emociju onoga ko daje prsten prema onome ko ga nosi.”²¹

Danas su u juvelirnicama enormnih cijena, postaju stvar prestiža i neizostavni detalj na ženskoj ruci, a po umjetničkoj vrijednosti predstavljaju izuzetne kreacije, nalik onima koje su nekada stvarane u Veneciji i na dvorovima.

Prsten je, dakle dugovječan simbol, jer čak i materija od kojeg je napravljen simbolizuje vječnost.

²¹<https://www.krstarica.com/zabava/zanimljivosti/prsten-simbol-vecnosti-i-jedinstva/>

Maja Čakalović, "Prsten", kombinovana tehnika, 12 x 11 x 10 cm

8.2 IGLA

Kotorski majstori radili su igle-ukosnice od zlata, srebra i mesinga. Nosile su se uz narodnu nošnju, i bile su raznih dimenzija. Na vrhu je glava čija se veličina kreće od male loptice do velikog oraha. Po načinu izrade dijele se na livene i filigranske. Stavljane su na punđu i to više njih u krugu. Bilo je slučajeva da mlada nosi samo jednu iglu, zlatnu ili srebrnu, što je zavisilo od imovnog stanja. Ove igle su se koristile i za druge svrhe. Sada ih u Muzeju Podgorice ima oko dvadesetak

Iгла-mač, Pomorski muzej Kotor

Maja Čakalović, "Iгла", crtež, 20 x 25 cm

(Fotografija preuzeta iz knjige: Vasilije Mujo Spasojević, Nakitu Crnoj Gori kroz vijekove, Podgorica, 2008., strana 49)

8.3 ČIPKA

“Prva čipka je nastala u periodu renesanse, u razdoblju umjetnosti kada se napušta teški srednjovjekovni kolorit, pa samim tim se i u oblikovanju tekstila traga za novom ljepotom oličenom u jednostavnosti i čistoći bjeline. Čipka se prvi put javlja u Evropi. Na osnovu dosadašnjih spoznaja, čipka na igli nastala je u širem okruženju Mediterana, osobitio na području Venecije, dok se vještina čipkarstava razvila u Belgiji i mnogim drugim zemljama”.²²

Maja Čakalović, “Nakit – Iskopine”, kombinovana tehnika, 20 x 55 cm (x 2)

“U izradi dolazi do izražaja nevjerovatna stvaralačka suptilnost. Cvjetovi, krugovi, mreže, djeluju tanano, pjenušavo, sa vrhunskim bodežima, tako da izradjeni komad čipke djeluje kao maglovita bjelina, topla, koja intrigira svojom ljepotom i najprobirljivije posmatrača. I na crnogorskom prostoru, prvenstveno u Boki čipka je osvajala. Peraštanske majstorice radile su određene detalje da se čovjek dvoumi da li je naglašena bjelina, boja sa jakim namazom a ne tanan konac sa preciznim ubodima”.²³

²²<https://hr.wikipedia.org/wiki/Cipka>

²³Spasojević Vasilije Mujo, *Nakit u Crnoj Gori kroz vjekove*, Podgorica, Pobjeda, 2008.

8.4 UMJETNIČKI NAKIT

Iako se korijeni proizvodnje umjetničkog nakita mogu naći u XIX vijeku istorija ipak datira od četrdesetih godina XX vijeka u Sjedinjenim Američkim Državama i pedesetih godina u Njemačkoj.

Maja Čakalović, "Nakit – Iskopine", kombinovana tehnika, 20 x 25 cm

Maja Čakalović, "Nakit – Iskopine", kombinovana tehnika, 20 x 55 cm

“Treba naglasiti da su nakit povremeno radili i neki od najznačajnijih umjetnika XX vijeka. Istina samo su ga skicirali dok su realizaciju prepuštali drugima (Georges Brak, Pablo Pikaso, Salvador Dali, Man Rej, Djordjo Di Ciroiko).

Nakit su radili i italijanski vajari Bruno Martinazi kao i Djio i Arnaldo Pomodoro no tek u razdoblju nakon 1950 godine.

Umjetnički nakit počinje četrdesetih godina dvadesetog vijeka u SAD. Kod njega je naglasak na kreativnosti, kvalitetnom oblikovanju i prestižnosti autorstva.”²⁴

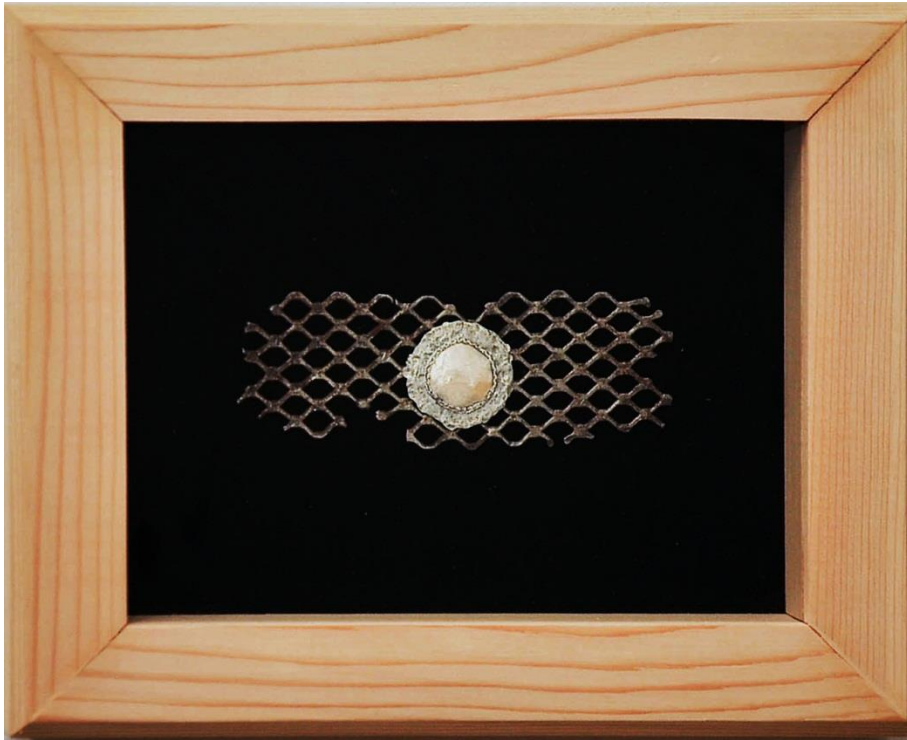

Maja Čakalović, “Nakit – Iskopine“, kombinovana tehnika, 20 x 25 cm

Maja Čakalović, “Nakit – Iskopine“, kombinovana tehnika, 20 x 55 cm

²⁴https://hr.wikipedia.org/wiki/Umjetnički_nakit

Maja Čakalović, "Nakit – Iskopine", kombinovana tehnika, 20 x 25 cm

8.5 KRITIKA DRAGOCJENOSTI

Drevni nakit od Inka, Kine preko Egipta, ukazuje na maštovitu doradu u kojoj dominiraju tadašnji simboli. Posebnu težinu nakitu daje činjenica da su ga prinosili bogovima. Istina, bilo je nedovoljno izoštranih detalja ali, u svakom slučaju, bio je privlačno obradjen i svi primjerci i danas izazivaju divljenje, gdje se god izlažu.

Vrijedno je istaći da je u primitivnim plemenima Amazonije, u Africi i Australiji, bila primamljiva izrada nakita, najviše raznobojnih ogrlica, skladno nanizanih od drvene kore i drugih materijala i ovaj nakit je bio neizbježan kod svake žene u plemenima.

8.6 OSVRT NA ULOGU NAKITA

Nakit čuva iskustva i nasljeđe minulih vremena i na njemu se može najbolje sagledati koliki su bili uticaji epoha na narodnu umjetnost kao cjelinu.

Maja Čakalović, "Nakit – Iskopine", kombinovana tehnika, 20 x 25 cm

Maja Čakalović, "Nakit – Iskopine", kombinovana tehnika, 20 x 25 cm

Maja Čakalović, "Nakit – Iskopine", kombinovana tehnika, 20 x 55 cm

Maja Čakalović, "Nakit – Iskopine", kombinovana tehnika, 20 x 25 cm

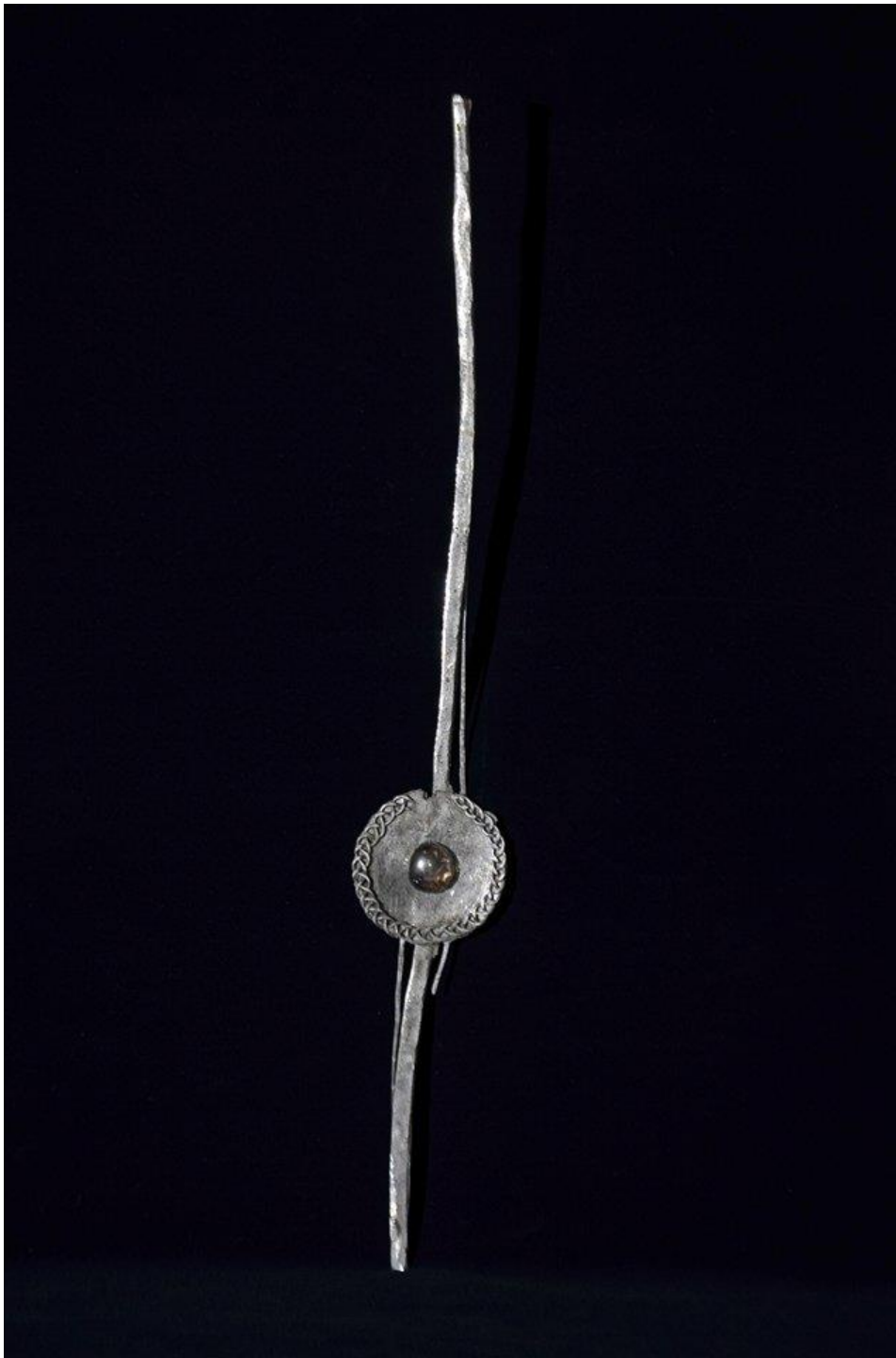
Maja Čakalović, "Nakit – Iskopine", kombinovana tehnika, 20 x 25 cm

Maja Čakalović, "Nakit – Iskopine", kombinovana tehnika, 20 x 25 cm

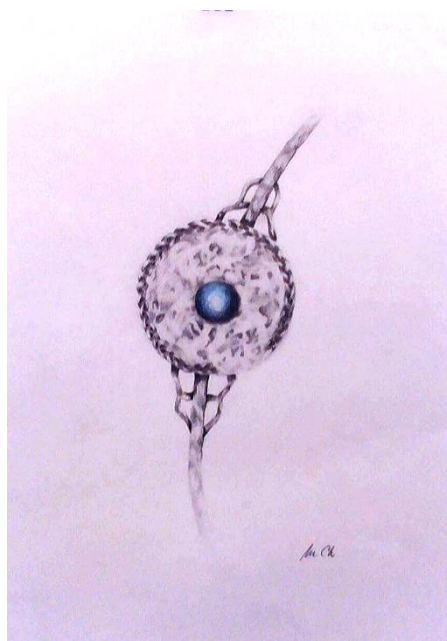
Maja Čakalović, "Nakit – Iskopine", kombinovana tehnika, 20 x 25 cm

Maja Čakalović, "Nakit – Iskopine", kombinovana tehnika, 20 x 55 cm

Maja Čakalović, “Nakit – Iskopine”, kombinovana tehnika, 20 x 55 cm

Maja Čakalović, “Nakit – Iskopine”, crtež, 21 x 30 cm

Maja Čakalović, “Nakit – Iskopine”, kombinovana tehnika, 20 x 25 cm

Maja Čakalović, “Nakit – Iskopine”, kombinovana tehnika, 20 x 25 cm

Maja Čakalović, "Nakit – Iskopine", kombinovana tehnika, 20 x 25 cm

Maja Čakalović, "Nakit – Iskopine", kombinovana tehnika, 20 x 55 cm

Maja Čakalović, "Nakit – Iskopine", kombinovana tehnika, 20 x 55 cm

9. ZAKLJUČAK

Moram priznati da sam pod utiskom činjenica da su se na Cetinju štampale knjige u vrijeme otkrića Amerike, da su u jednom trenutku olovna štamparska slova pretopljena u puščanu municiju da bi se pružio otpor neprijatelju, da je crnogorska borba za slobodu trajala vjekovima, da je žena u Crnoj Gori bila stub familije, vaspitač i za(štit)nik djece, a gledajući svilom ukrašene ženske košulje, kovane ili filigranski rađene srebrne pojaseve – ćemere, prstenje i drugi nakit, dobila dodatnu inspiraciju da moj magistarski rad posvetim KNJIZI, ŠTITU i NAKITU, kao predmetima-simbolima i da moje skulpture na ove teme (koje sam radila nesvakidašnjim postupcima), kao objekti posebne likovne percepcije, odišu strukturalnom ljepotom i energetsom interakcijom.

Različiti su prilazi umjetničkom stvaralaštvu, u slikarstvu i mojem opredeljenju – vajarstvu. Naravno počinje se od traganja za onom žicom koja instiktivno opredjeljuje način izražavanja. Prošlost je usadjena u mojem pristupu određenim tematskim ciklusima. Radoznalost me, međjutim, tjera da progovorim jezikom koji sazrijeva u sopstvenoj glavi.

Kuda vodi taj nivo radoznalosti ili vlastite opredijeljenosti za određenu vizuelnu interpretaciju? Čini mi se da sam napravila iskorak iz takozvane ženske prepoznatljivosti. Naravno, svi smo na svoj način potražili razvojni put. Moj, sa premisama djetinjstva, dječjeg upijanja, ljepote prostora u kojem sam rasla. Čini mi se da moje sazrijevanje traži još snažnije povezivanje sa tematskim cjelinama, sraslim u vlastitom umnom depou ideja, te se traganje nastavlja u pokušaju snažnijeg definisanja dosadašnjih simbola.

Knjiga je vječna tema, njene stranice su katedra koja traži pronicljivost. Knjiga jeste vječni prsten umnog dostignuća, kao sto je drvo toplina koja osvaja, inspirativna za oblikovanje i zahtjevna za vješto traganje sraslo sa simbolima.

Nove tehnologije mogu da opredjeljuju ljudsku nadgradnju. Gdje mi to živimo? Šta nas okružuje? Kojim koracima približavamo vlastiti prostor? Jesmo li robovi umjetničkih ideja, ko se i kako tome suprotstavlja?

Za sada pothranjujem moja djela koja ne smiju da izgube radoznalost, ne mogu da me povedu drugom stvaralačkom strujom od one u kojoj živim, stvaram i pronalazim mir.

10. LITERATURA

1. Drašković Čedomir, *Crna Gora između prošlosti i budućnosti*, Cetinje, Centralna narodna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević”, 2004.
2. Jovićević Milan, *Crnogorska odlikovanaja*, Cetinje, 1982.
3. Jovićević Milan; Pejović Tatjana; Lompar Mladen, *Cetinje*, Muzeji Cetinje; Zagreb, Turistkomerc; Beograd, “Veljko Vlahović”, 1986.
4. Kapičić Anđe; Vujačić Velimir, *Strana odlikovanja u Crnoj Gori*, Cetinje, Narodni muzej Crne Gore, 2005.
5. Marković Čedomir, *Antička Budva, nekropole, istraživanja 1980–1981*, Podgorica, Matica crnogorska, 2012.
6. Martinović Jovan J., *Antički natpisi u Crnoj Gori*, Podgorica, Matica crnogorska, 2011.
7. Mijović Pavle, *Ozloglašeno nasljeđe*, Cetinje, Obod, 1971.
8. Mrvaljević Zorica, *Narodna nošnja Crne Gore*, Zagreb, Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske; Varaždin, “Varaždin”, 1988.
9. Spasojević Vasilije Mujo, *Nakit u Crnoj Gori kroz vijekove*, Podgorica, Pobjeda, 2008.
10. Vučinić Ljubica, *Blago Nacionalne biblioteke, stara i rijetka knjiga*, Cetinje, Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević”, 2016.
11. Dr Dušan J. Martinović, *Kameni presto slobode*, Cetinje, 1999.

INTERNET IZVORI:

www.cetinje-mojgrad.org

www.krstarica.com

www.montenegrina.net

www.filozofija.org

Wikipedija